

Мястото на България в световния износ през 2019 г.

Българският износ отбеляза нов рекорд през 2019 г. – 33,9 млрд. щ.д.¹, България вече е на 60 място сред всички износители в света (64 място за 2018 г.), непосредствено след Ангола (износ на нефт 98%) и преди Алжир (нефт 97%). В ЕС сме на 20 място, преди Литва, Хърватия, Люксембург, Естония, Латвия, Малта и Кипър. По-малки по население държави от ЕС, които са преди нас, са: Словения – 46 млрд. щ.д., Финландия – 73, Словакия – 91, Дания – 110, Ирландия – 170.

Ръстът на износа ни в щ.д. за 2019 г. спрямо 2018 г. е 0,6%, кумулативно за последните 5 години – 33,4%, а спрямо 2006 – последната, преди приемането ни в ЕС – 143%. Световният внос е намалял с 4% за последната година, а кумулативният ръст за последните 5 години е 14%. Това означава, че **България продължава да печели позиции на световните пазари.**

Според данните на НСИ в лева, ръстът 2019/2018 е 4%. Разликата с ИТС Женева се дължи на промените във валутните курсове през годината.

Групите стоки с най-голям износ са електротехника и електроника, енергоносители (горива и електроенергия), машини и апарати, мед и изделия от мед. Тези 4 групи стоки формират 36% от износа ни. От анализа са изключени доставките на стоки за отбраната, т.к. НСИ третира тази информация като конфиденциална. По експертна неокончателна оценка, България е изнесла стоки за отбраната поне за 560 милиона щ.д. Редица държави, които са пазар за българска специална продукция, също не предоставят данни за търговията си с нея. Припомняме, че за 2018 износът на специална продукция се оценява на 780 мил. щ.д., а за 2017 – 1,2 млрд.

Таблица 1: Средногодишен ръст за периода 2015-2019 на български износ на водещите стокови групи спрямо световния внос (над 1 млрд. щ.д.)

Стокова група (по глави от митническата тарифа)	Износ 2019 мил. щ.д.	Среден ръст на бълг. износ 2015-2019	Среден ръст на свет. Внос 2015-2019
Общ износ на България	33 872	8%	5%
85 Електротехника и електроника	3 693	12%	5%
27 Горива, ел. ток	3 120	6%	10%
84 Машини и апарати	2 784	10%	5%
74 Мед и продукти от мед	2 412	7%	5%
10 Зърно	1 535	10%	3%
99 Специфични доставки	1 171	4%	0%
87 Автомобили, части; велосипеди	1 145	14%	4%
30 Фармацевтични продукти	1 127	8%	7%
39 Пластмасови изделия	1 042	11%	5%

¹ Източник на данните е International Trade Centre ITC Geneva, където се обработват данни от 233 държави с различна степен на изчерпателност. Една от причините да ползваме този източник е необходимостта от съпоставка с износа и вноса на другите държави. Затова стойностите са в щ. д. Това се отразява в неголяма степен на някои изводи, поради променящите се валутни курсове през годините.

Изделията на *електрониката и електротехниката* продължават своя експортен възход с 12% средногодишен ръст за последните пет години, докато за същия период световният внос се е увеличил с 4%. Износът на *машини и апарати* също се представя много добре и бележи средногодишен ръст от 10%, докато световният внос расте с 5%. Това означава, че тези **български производители на тези изделия са конкурентоспособни на глобалните пазари и изместват други доставчици.**

Традиционно, износът на енергоносители и медни продукти заемат водещи позиции; за 2019 – второ и четвърто място. За периода 2019/2018 износът на мед и медни продукти бележи сериозен спад – 20%, дължащ се основно на спад в изнасяните количества. Износът на зърно заема пета позиция.

Група стоки под митнически код 99 Специфични доставки е на 6-та позиция в експортната ни листа, но ще бъде изключена от анализа ни, защото описанието не дава точна представа за какво става дума - <https://bit.ly/2IkjRX4>

С над 1 милиард щ.д. износ са още автомобилна индустрия и велосипеди, фармация, пластмасови изделия. Следват руди и концентрати, от които 2/3 са концентрати на благородни метали, конфекция, плетени облекла, мебели и изделия за обзавеждане, желязо и стомана и изделия от желязо и стомана.

По експертна оценка суровини и енергоносители формират 31-32% от износа.

Преглед на износа по стоки²

Стоката с **най-голям стойностен обем в експортната ни листа през 2019 г.** са средни и тежки нефтени масла 1 263 мил. щ.д. – 21% ръст спрямо предишната година, леки нефтени масла 1 208 и с ръст 11% за година, катодната мед – 1 001, при спад в износа 20% в стойност и 15% в количество, пшеница 944 мил. щ.д., ръст 11%, медикаменти 806 с 5% ръст, следва анодната мед с 794, спад 26% в стойност и 27% в количество, концентрати на благородни метали 594 с 47% ръст, електроапаратура 524, 19% ръст, царевица 468, ръст 77%, биодизел 450, ръст 20%. Тези 10 стоки формират 23,8% от износа.

Добре се представят износът на кабелни снопове за автомобилостроенето, маслодаен слънчоглед, електроенергия, електрически табла, медни концентрати, слънчогледово олио, калцинирана сода, тръбопроводи от каучук, медни пръти и профили, велосипеди със спомагателен двигател.

Най-големи потребители на български средни и тежки нефтени масла са Турция и корабно зареждане. На леки нефтени масла – Тунис, където постигаме една от най-добрите експортни цени за този продукт – 618 \$/тон, и Египет. Катодната мед се продава най-вече в Китай, където постигаме една от най-високите цени – 6 187 \$/тон. 88% от концентратите на благородни метали изнасяме за Германия и 10% - за Канада; те не отчитат внос от България. Пшеница продаваме в Испания и Гърция при цена около 200\$/тон. Биодизел продаваме на Румъния за 896 \$/т, а на Холандия – за 1 038\$/т. Изнасяме електроенергия за 15 държави, но най-много за Словения и Чехия на цена 52-56 \$/MWh. Нито една от двете държави не отчита внос на електроенергия от България.

Измежду стоките с износ над 100 мил. щ.д. за 2019 най-голям кумулативен ръст за последните 5 години бележат: машини за обработка на информация 1114%, биодизел 869%, медицински инструменти и апарати 232%, електрически табла 162%, тръбопроводи от каучук 126%, царевица 124%, апарати за безжични мрежи 115%, концентрати на благородни метали 113%, медни пръти и профили 107%.

² До шести знак от Хармонизираната система (митническата тарифа)

Износът на велосипеди със спомагателен двигател нараства 6 пъти от старта си през 2017 г.

С **най-голям положителен търговски баланс** са леки горива, пшеница, анодна и катодна мед, средни и тежки горива, концентрат от благородни метали, царевица, кабелни снопове.

Голям ръст на световния внос има при горива, бижутерия, кораби (танкери), превозни средства за стоки, машини за обработка на данни, произведения на изкуството и антики, кораби (круизни), обувки, благородни метали, електрически лампи, контейнери за стоки.

С какво сме най-успешни?

България държи 22,2% от световния пазар на патешки черен дроб, въпреки значителния спад в износа. Временно консервираните черешки имат 16% дял, месинг на плочи и ленти 15,9%, рапица 14,4%, концентрати на благородни метали 13,5%, спирачни маркучи 13,2%, прясно патешко месо 12,6%, семена от кориандър 12,2%, замразено патешко месо 11,9%.

Стоките, с които България заема водещо място в световния износ, показват известна устойчивост.

Таблица 2: Мястото на България в световния износ на съответната стока

Стока	2017	2018	2019	Мил. US\$
Тръбопроводи от каучук (спирачни маркучи)	3	2	2	223 576
Медни пръти и профили	-	5	2	199 034
Рапица	3	3	2	142 251
Амониев нитрат	-	7	2	119 578
Месинг на плочи и ленти	-	3	2	45 488
Черешки, временно консервирани с SO ₂	2	3	2	16 662
Маслодаен слънчоглед	3	3	3	434 220
Медна ламарина	3	4	3	183 606
Седалки и капаци за тоалетни чинии	3	3	3	75 866
Патешко месо, замразено	3	4	3	42 829
Черешки, консервирани или приготвени	2	3	3	28 229
Патешко месо, прясно	2	3	3	18 801
Патешки дроб	2	2	3	9 695
Нерафинирана анодна мед	3	3	4	794 308
Руди и концентрати от благородни метали	3	3	4	593 850
Калцинирана сода	4	4	4	231 037
Видеоигри	-	8	4	176 173
Кюспе от слънчоглед	-	5	4	113 492

Диверсификация на пазарите

Диверсификацията на пазарите е един от проблемите пред износа ни. Според [Herfindahl–Hirschman Index](#) (HHI), добра диверсификация има при стойност на индекса под 0,10, умерена концентрация има при стойности от 0,10 до 0,18. При над 0,18 се счита, че е налице прекомерна концентрация, а България има стойности на индекса над 0,3 при важни продукти.

Средно за всички изнасяни стоки, България постига индекс 0,05. Сред водещите по стойност стоки налице е прекомерна концентрация при:

- Средни и тежки нефтени масла, индекс 0,32 поради това, че половината са износ за Турция;
- Катодна мед, 0,42, 60% от износа е за Китай;
- Руди и концентрати от благородни метали 0,79, 88% за Германия и 10% - за Канада;
- Кабелни снопове 0,32, Турция е 45% от пазара ни;
- Медни руди и концентрати 0,36, почти половината – за Намибия;
- Велосипеди със спомагателен двигател 0,36, 48% за Германия и 30% за Белгия;

Прекомерната концентрация е опасна, защото всяко смущение във функционирането на купувача води до подобно по размер смущение в работата на българския доставчик. Това е и най-големият риск в периода на икономически ограничения, породени от COVID 19; предстои да видим как те са се отразили на експортните ни партньори и там, където липсва достатъчно диверсификация, негативното влияние върху съответните български износители ще бъде голямо. Част от концентрацията се дължи на факта, че не малко сравнително големи български предприятия са с преобладаваща чуждестранна собственост и продукцията им се изкупува от фирмата майка. **Това води след себе си износ на стоки за последваща преработка** (а не крайни продукти, които са с по-висока добавена стойност), **сравнително по-ниска производителност на труда, по-високи енергийни разходи за единица добавена стойност, ниски килограмови цени, повишено въздействие върху околната среда в сравнение с това при фирмите-майки и др.**

Кои са ни партньорите

През 2019 г. сме осъществили износ за 218 държави и територии. В редица държави имаме малък износ на нишови продукти. **Най-важният пазар** е Германия – 14,8% от целия износ, при това – с положителен търговски баланс от почти половин милиард щ.д. Следват Румъния 8,7%, Италия 7,4% (за първи път от години имаме отрицателен търговски баланс с Италия), Турция 7,2, Гърция 6,8, Франция, 3,8, Белгия 2,9, Китай 2,7, Испания 2,7, Холандия 2,5. Тези 10 партньора са пазар за 59,6% от износа. Най-голям положителен търговски баланс имаме с Гърция – 525 мил. щ.д., следвана от Германия, Тунис, Великобритания, САЩ. Най-голям отрицателен търговски баланс имаме с Русия – 3 146 млрд. щ.д. при общ търговски дефицит на България от 3 937 млрд. щ.д. Следват отрицателните баланси с Унгария, Китай, Полша, Испания.

Измежду значимите партньори над 10% ръст за миналата година имаме с Испания, Чехия, Сърбия, Русия, Египет 50%, Украйна 74%, Словакия, Тунис 127%.

Спад над 10% им с Италия, Белгия, Дания, Грузия.

Констатации:

Преструктурирането на българския износ продължава, но не достатъчно бързо. Българските предприемачи намират своето място в глобалната верига на доставки, въпреки, че продължава да се наблюдава липса на добри управленски умения и пазарен усет. Износът расте дори за държави с активна експортна насърчителна политика, каквато липсва у нас – политика, обхващаща конкретна информация за пазари и търсене, съобразено с националния потенциал, проактивни инициативи на посолствата, колективни тренинги, индивидуални консултации и организиране на срещи с купувачи, финансиране на входящи мисии с купувачи, налагане на бранда България, и много други.

Поради слабата диверсификация на някои продукти, могат да се очакват сътресения, в резултат на кризата, породена от COVID 19.

Многообразието на стоки с по-висока добавена стойност се увеличава, техният износ се влияе по-малко от курса на щатския долар и цените на енергоносители и суровини, отколкото при стоки с ниска добавена стойност. Този износ формира около 24% от общия, при това тук не е включен износът на специална продукция. Износът на суровини, енергоносители и материали с ниска степен на преработка държи дял и за 2019 е около 31-32%.

Групи стоки в нашата експортна листа с относително по-висока добавена стойност са:

- Велосипеди с помощно задвижване;
- Наситени интегрални платки, с които продукт България проби редица силно конкурентни пазари – САЩ, Япония, Югоизточна Азия;
- Видеоигри;
- Компоненти за автомобилостроене и машиностроене, хидравлика, машинни възли, акумулатори, лагери, кабели;
- Електротехнически и електронни изделия, електрически ръчни инструменти; изчислителни устройства, сензори;
- Хладилници, фризери;
- Някои фармацевтични и медицински изделия, медицински инструменти и апарати;
- Оптични изделия;
- Някои софтуерни продукти за управление на процеси;
- Любителска радиотехника, ски, сноуборд.

Основни пазари за стоки с по-голяма добавена стойност са големите икономики в ЕС, но изделията ни се вграждат там и след това се реализират в целия свят.

България може да увеличи износа си за развитите държави, като стане подизпълнител на големите фирми и се включи в глобалните вериги на доставки. С течение на времето ще се придобият знания и умения за по-широко самостоятелно навлизане на световните пазари под собствена марка и със собствени разработки.

Нарасналата конкурентоспособност се дължи основно на международни компании в България, и по-малко на местни фирми. Успешните български фирми са тези, които работят основно за чуждите пазари, не се влияят от (липсата на) конкуренция в България и не са обект на значителна регулаторна тежест.

Независимо от ползите от чуждестранните инвеститори, редица суровини и материали не се преработват достатъчно задълбочено в техните предприятия. Това има негативно въздействие, изразено в по-ниска производителност на труда, по-високи енергийни разходи за единица добавена стойност, ниски килограмови цени, сравнително по-голямо въздействие върху околната среда.

Технологичното обновление не се случва достатъчно бързо и е опорочено от недостатъчно ефективни инвестиции по оперативните програми. **По-скоро изключение са случаите на внедрени български разработки, независимо от произхода на инвестициите.** Българските предприемачи като че ли имат повече доверие на чуждестранни решения и технологии, отколкото на българските. Бизнесът рядко поръчва разработки на български университети и институти и не е готов да чака несигурен резултат. От друга страна, българските учени и изобретатели реализират изследователския си продукт в Западна и Северна Европа, а не в България, и така евтиният труд на българските учени допринася за тяхната конкурентоспособност.

Автор: Веселин Илиев, главен директор „Външноикономическо сътрудничество“, БСК
тел. 02 932 09 54, e-mail: ierc@bia-bg.com